

HAREKETLİ DO SOLFEJ METODU İLE GELENEKSEL TÜRK SANAT MÜZİĞİ SOLFEJ ÇALIŞMALARINI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Turan SAĞER^{1*}, Engin GÜRPINAR², Onur ZAHAL²

¹:İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Malatya

²:İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Programı, Malatya

Özet

Solfej, notaları belirli bir sistematik düzen içerisinde, frekans ve ritim değerlerine göre müziksel okuma davranışının gerçekleştirilmesi eylemidir. Günümüzde birçok solfej öğretim metodu uygulanmaktadır. Hareketli do solfej öğretim metodu da bunlardan biridir. Bu sistem; bütün tonal yapılarıdaki melodilerin, do majör ve la minör dizilerinin sesleri kullanılarak solfej yapıldığı bir öğretim yöntemidir. Geleneksel Türk Sanat Müziği solfej uygulamalarında ise sistematik bir öğretim metodu bulunmamaktadır. Bu uygulamaların birçoğunda nota isimleri aynı olduğu halde frekanslar farklılık göstermektedir. Bu bakımdan Hareketli do solfej metodu ile Geleneksel Türk Sanat Müziği solfej çalışmaları arasında yöntem benzerliği bulunmaktadır. Araştırmada bu ilişki çeşitli yönleriyle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Solfej, Hareketli Do Solfej Metodu, Geleneksel Türk Sanat Müziği, Geleneksel Türk Sanat Müziği Solfej Çalışmaları

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MOVABLE DO SOLFEGE METHOD AND THE SOLFEGGIO STUDY OF THE TRADITIONAL METHOD OF TURKISH CLASSICAL MUSIC

Abstract

Solfege, the notes in a certain systematic order, according to the rhythm and frequency, is an act of musical reading. Nowadays, many solfeggio teaching methods are applied. Moveable do solfege teaching method is one of them. This system is a solfege teaching method using all the melodies that have the tonal structures, the sounds of do major and la minor sequences. In traditional Turkish Art Music solfege applications, there is no systematic method of teaching. Although many of these applications are the same as the names of note, frequencies are different. In this regard, there is a method similarity between the method of movable do solfege and the solfege studies of Traditional Turkish Art Music. In the study, various aspects of this relationship have been determined.

Key Words : Solfege, Movable do Solfege Method, The Traditional Turkish Art Music, Solfege studies of The Traditional Turkish Art Music

---

* Yazışma yapılacak yazar: turan.sager@inonu.edu.tr

Makale metni 05.07.2013 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 12.10.2013 tarihinde basım kararı alınmıştır.

1. Giriş

Solfej kelimesinin kökeni hakkında M. R. Gazimihal şu tanımları yapmıştır: "solfej" kelimesi 'solfalama' kelimesinden gelmektedir, 'sol' ve 'fa' heceleri birleşmiş, zamanla 'fa' hecesi 'fe'ye dönüşmüştür." Bu tanıma göre solfej kelimesi, solfej yaparken kullandığımız nota isimlerinden gelmektedir. Fransızca bir terim olan solfej (solfege) heceleriyle şarkı söyleme metodu anlamına gelir. İtalyanca'sı "solfeggio", Almanca'sı "solfeggieren" dir. "Uluslararası müzik terminolojisinde müziksel okumaya 'solfej' denilmektedir ve müzik eğitiminde son derece önemli bir işlevi bulunmaktadır. Müziksel okumanın bu işlevi bir anadildeki 'okuma' ile eşanlamlıdır" (Aydoğan, 1998: 38).

Solfej eğitimine ne zaman ve neden ihtiyaç duyulmuştur? Tarih içerisinde incelendiğinde, bu gerekliliğin hissedilmesinin, müziğin yazıya dökülmesine ihtiyaç duyulmasıyla başladığı görülür. Nota işaretlerinin icadının ve kullanımının gerekliliği müziğin kâğıda alınıp aktarılma isteğiyle ortaya çıkmış; böylece nota isimleri ve tartım öğeleri müzik tarihindeki yerini almaya başlamıştır. Bu durum nota okumayı öğretmeyi ve bu amaçla belli sistemler geliştirmeyi beraberinde getirir (Özaltunoğlu, 2003)

"Müziksel okumayı en iyi tamamlayabilecek çalışma müziksel yazmadır. Yazı yazmayla okuma arasında nasıl bir ilişki varsa, dikteyle solfej arasında da bu anlamda bir ilişki vardır (Aydoğan, 1998). "Solfej, şarkı ve enstrüman çalışmalarının her ikisinde de öğrenimin en yüksek derecesine kadar devam edilmeye ihtiyaç duyar, öyle ki biz müziği eğitilmiş bir yetişkinin bir kitabı okuması gibi: sessizce ama sesleri hayal ederek okumalıyız." (Kodaly, 2013).

Solfej eğitiminin temel amacı müzikal anlamda yeterli bir donanıma sahip müzisyenler yetiştirmektir. Hareketli do solfej öğretim metodu da bu amaçla kullanılan Klasik Batı Müziği solfej öğretim metodları arasında yer almaktadır. Bu metotta majör yapıda olan solfejler do majör, minör yapıda olan solfejler ise la minör dizisi üzerinden okunmaktadır. Türk müziği solfej çalışmalarında da hareketli do solfej öğretim metoduna benzer uygulamalar yapılmaktadır. Hareketli do metodu ile Türk müziği solfej çalışmaları arasında ne tür benzerliklerin olduğu araştırmanın temel problem durumunu oluşturmaktadır. Araştırmanın temel problem cümlesi; "Türk Müziği solfej öğretim metodu ile hareketli do solfej öğretim metodu arasındaki benzerlikler nelerdir?" şeklinde oluşturulmuştur.

1.1. Önem

Araştırma, Türk müziği solfej çalışmalarındaki uygulamalar ile hareketli Do metodunun benzer yanlarının olduğunu göstermesi, müzik kuramcıları ve öğreticilerine bilgi vermesi bakımından önem taşımaktadır.

1.2. Sayıtlılar

Araştırmada;

- Kaynakların geçerli ve güvenilir olduğu,
- Elde edilen bilgilerin gerçeği yansıttığı
- Araştırma modelinin, araştırmanın konusuna uygun olduğu, sayıtlısı ile veriler çözümlenmiştir.

1.3. Sınırlılıklar

Araştırma, Türk Müziği solfej öğretimi çalışmaları ve hareketli do solfej öğretim metoduyla ilgili çalışmalar ile Geleneksel Türk Sanat Müziği'ne ait olan basit, şed ve birleşik yapıdaki beş adet makamdan örnekler (hicaz, hüseyni, nihavend, rast, hüzzam) ile sınırlandırılmıştır.

2.Yöntem

Bu bölümde; araştırmada izlenen yöntem, yöntemin niteliği, evren ve örneklem olarak seçilen Türk Müziği solfej öğretimi çalışmaları ve hareketli Do solfej öğretim metodunun benzerliklerine yönelik işlem basamakları açıklanmaktadır.

2.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma, Türk Müziği solfej öğretimi çalışmaları ve hareketli Do solfej öğretim metodunun doküman taraması yolu ile incelenmesinden dolayı betimsel bir nitelik taşımaktadır. .

2.2 Verilerin Elde Edilmesi

Veriler, solfej öğretim metotlarıyla ilgili kitaplarının incelenmesi ve bu alanda daha önce yapılan çalışmalardan kaynak taraması yoluyla elde edilmiştir.

3.Bulgular ve Yorumlar

3.1 Hareketli Do İlkesine Dayanan Solfej Öğretim Metodu

Hareketli do esasına dayanan solfej öğretim metodundaki çalışmalar, majör dizilerde do majör, minör dizilerde de la minör dizisi temel alınarak yapılır. Böylelikle “Do” notası bütün majör dizilerin, “La” notası da bütün minör dizilerin ana sesi olarak kullanılır.

Apel, hareketli do ilkesine dayanan solfej öğretim metoduna ilişkin “Hareket edebilir heceler, daha geniş uygulama alanına sahiptirler ve diziler, farklı anahtarlar, aralıklar, basit modülasyonlar gibi başlangıç çalışmalarında büyük avantajla kullanılabilirler” ifadesinde bulunmuştur (1951:690). Ayrıca, hareketli do ilkesine dayanan solfej öğretim metodu yaygın olarak kullanılan melodik fonksiyonları anlamaya odaklanarak, dizi dereceleri arasındaki mesafe ve ilişkileri doğru şekilde kurmaya yardım eder (Bcrklec, 2013 ve Artlevine, 2013). Bu metotta kullanılan sabit notalar “dizinin temelini oluşturan dereceler, daha açıkça belli olduğu için bu ilkeye dayalı uygulamalar melodik solfej fikrine yatkındır (Artlcvuic, 2013). Karolyi; bu metodun kullanılması ile farklı tonlardaki majör ve minör eserlerin, do majör ve la minör dizileri olmak üzere iki temel dizi sesleri ile solfej çalışmalarının yapılabileceğini vurgulamaktadır. Aşağıda, hareketli do ilkesine dayanan solfej öğretim metoduna göre yazılmış majör dizilere ilişkin örnekler verilmiştir.

Şekil 1. Hareketli do ilkesine dayanan solfej öğretim metoduna göre yazılmış majör diziler

3.2. Geleneksel Türk Sanat Müziğinde Nota

Türk musikisinin Öğretim ve aktarımında yüzyıllar boyunca adına "meşk" denilen bir sistem kullanılmıştır. Çeşitli avantajlarının yanında önemli sakıncaları da bulunan bu sistemde öğrenci, Öğreticinin karşısına oturup, onun söylediklerini, yaptıklarını ve gösterdiklerini dikkatle izler; anlayıp Özümseedikten sonra taklit ederek tekrarlar. Öğretici ise bu tekrarlar esnasında gerekli uyarıları yaparak yanlışları düzeltir. Müzikî kuramı, icra teknikleri ve repertuarın beraberce verildiği bu sistemde asla nota kullanılmaz. Öğrenci, kendisine aktarılanların tümünü ezberlemek ve hafızasında tutmakla yükümlüdür. Meşkin bu özelliği, aynı zamanda en Önemli sakıncası olarak, yüzyıllar içerisinde binlerce eserin değişmesinin veya unutulup yok olmasının sebeplerinden birisi olmuştur. Eser kayıplarının bir diğer sebebi de kuşkusuz, hiçbir yere yazılmamış bu eserleri hafızalarımla tutanların, aktarmadan ölmeleridir (Ak, 2002). Geçmişten günümüze Geleneksel Türk Müziği'nde kullanılan bazı nota sistemleri aşağıda verilmiştir:

- Nayi Osman Dede Notası
- Kantemiroğlu Notası
- Nasır Abdülbâki Dede Notası
- Hamparsum Notası

Bu nota sistemleri, eserlerin kayıt altına alınmasını sağlayarak Geleneksel Türk Müziği Repertuarının oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Fakat sistemli ve kullanılabilir bir solfej metodu geliştirilememiştir.

3.3 Geleneksel Türk Sanat Müziğinde Solfej

Karaosmanoğlu ve Yarman (2007) Geleneksel Türk Sanat Müziği solfej çalışmalarına ilişkin şu ifadelerde bulunmuşlardır: "Türk Hemen herkes, Türk Musikisindeki perde adlarının 'çargâh, nevâ, hüseyinî, ...' şeklinde olduğunu ilk öğrendiğinde "Acaba solfej de bu sözcüklerle mi yapılıyor?" diye düşünmüş olabilir. Bunun böyle olmadığını bilenler içinde "Acaba solfej neden bu sözcüklerle yapılmıyor?" un sorgulamasını yapanlar da az olmamalıdır. Bu ikinci sorunun ilk akla gelen üç yanıtı var: Dünyadaki standartlara uyulması bakımından Do-Re-Mi heceleri daha uygundur, Türk Musikisinde perde adedi pek çoktur; dolayısıyla solfejde kullanılmaları güçtür, bunlar tek heceli olmadıkları için, solfej açısından pratik değildirler. Bu gerekçelerin üçü de, önem sırasına göre, çok yerindedir. Türk Musikisi eğitimlerinde Do-Re-Mi solfeji yapıyor olmamız herhalde bu gerekçelerden dolayıdır".

Bu solfej çalışmalarında, her makamın kendine has bir dizisi, durak perdesi, donanımına aldığı işaretler gibi değişkenleri vardır. Klasik Batı Müziği ritimsel öğelerine ek olarak birçok aksak ritim örneğine de rastlayabiliriz. Bu solfej çalışmalarının Klasik Batı Müziği solfej öğretim yöntemlerinden biri olan: Hareket Edebilir (Movable) Do Esasına Dayanan Solfej Öğretim Metoduyla benzerlik gösteren bir yönü vardır. Buna göre, Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde, herhangi bir makamda bir eserin solfeji yapılırken, tıpkı Hareket Edebilir (Movable) Do metodundaki gibi, söylenen ses ile o sese ait frekans farklı olabilmektedir. Hareket Edebilir (Movable) Do metodunda, sadece majör ve minör ana diziler (Do majör-la minör) üzerinden çalışılırken, Geleneksel Türk Sanat Müziğindeki solfej çalışmalarında her makamın kendine has olan karar sesi, dizisi ve donanımındaki değiştirici işaretleri istikametinde çalışmalar yapılır. Çeşitli makamlara ait nota örnekleri, Geleneksel Türk Sanat Müziğinde en çok kullanılan ahenklere (akort) göre, seslerin gerçek frekansları gösterilerek yazılmıştır.

3.3.1 Çeşitli makamların farklı ahenklerdeki solfej örnekleri

RAST

Şekil 2. Rast makamına ait örnek eserin kendi yerinden yazılmış notası

RAST

Şekil 4. Rast makamına ait örnek eserin, Süpürde akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

RAST

Şekil 3 Rast makamına ait örnek eserin, Bolahenk akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

RAST

Şekil 5. Rast makamına ait örnek eserin, Kız neyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

RAST

Şekil 6. Rast Makamına ait örnek eserin Mansur Neyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜSEYİNİ

Şekil 7. Hüseyni makamına ait örnek eserin kendi yerinden yazılmış notası

HÜSEYİNİ

Şekil 8. Hüseyni makamına ait örnek eserin, Bolahenk akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜSEYİNİ

Şekil 9. Hüseyni makamına ait örnek eserin, Süpürde akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜSEYİNİ

Şekil 10. Hüseyni makamına ait örnek eserin, Kızneyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜSEYİNİ

Şekil 11. Hüseyni Makamına ait örnek eserin Mansur Neyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

Hareketli Do Solfej Metodu ile Geleneksel Türk Sanat Müziği Solfej Çalışmaları Arasındaki İlişkilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

HÜZZAM

Şekil 12. Hüzam Makamına ait örnek eserin kendi yerinden yazılmış notası

HÜZZAM

Bolahenk (Yerinden)

Şekil 13. Hüzam makamına ait örnek eserin, Bolahenk akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜZZAM

Süpürde Ahengi (Bir Sesten)

Şekil 14. Hüzam makamına ait örnek eserin, Süpürde akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜZZAM

Kız Neyi Ahengi (Dört Sesten)

Şekil 15. Hüzam makamına ait örnek eserin, Kızneyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HÜZZAM

Mansur Neyi Ahengi (Beş Sesten)

Şekil 16. Hüzam makamına ait örnek eserin, Mansur neyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HİCAZ

Şekil 17. Hicaz Makamına ait örnek eserin kendi yerinden yazılmış notası

HİCAZ

Bolahenk (Yerinden)

Şekil 18. Hicaz makamına ait örnek eserin, Bolahenk akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HİCAZ

Süpürde Ahengi (Bir Sesten)

Şekil 19. Hicaz makamına ait örnek eserin, Süpürde akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HİCAZ

Kız Neyi Ahengi (Dört Sesten)

Şekil 20. Hicaz makamına ait örnek eserin, Kızneyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

HİCAZ

Mansur Neyi Ahengi (Bes Sesten)

Şekil 21. Hicaz makamına ait örnek eserin, Mansur neyi akordunda seslendirildiğinde seslerin gerçek frekansları

4.Sonuç ve Öneriler

Geleneksel Türk Sanat Müziği solfej çalışmalarında, hareketli Do sistemi metodundaki prensiplere paralel bir şekilde uygulamalar yapılmaktadır. Hareketli Do sistemi metodunda, bütün majör ve minör tonalitelere ait sesler, ana majör ve minör tonalitelerin (Do Majör, La Minör) dizisini oluşturan seslerle adlandırılıp bu şekilde solfej çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalarda söylenen nota ismi ile işitilen notaya ait frekanslar farklıdır.

Geleneksel Türk Sanat Müziği solfej çalışmaları da hareketli Do sistemindeki bu prensip üzerinden yapılmaktadır.

Geleneksel Türk Sanat Müziği, temel yapısı itibariyle birçok makam ve ahenk (akort) sisteminden oluşmaktadır. Bu bakımdan makamlar, çeşitli dizi ve karardan (eksen ses) oluşabilmektedir. Hareketli Do sisteminde olduğu gibi söylenen ses ile işitilen notaya ait frekanslar, bir ahenk hariç (Mansur Ahengi) , farklılık göstermektedir. Bu bulgular ışığında aşağıda önerilerde bulunmaktadır:

- Geleneksel Türk Sanat Müziği solfej çalışmalarının, bir standardizasyon kazanması ve evrensel nota sistemiyle uyumlu hale gelmesi için, ortak bir ahenk sistemi oluşturulmaya çalışılmalıdır.
- Hareketli do solfej sistemi ve Geleneksel Türk Müziği solfej çalışmaları arasındaki benzerlik dikkate alınarak, teori ve uygulama yöntemleri bakımından Klasik Batı Müziği ve Geleneksel Türk Müziği arasındaki eğitimsel sürece ilişkin benzerlikler tespit edilerek sentez yaklaşımlar ortaya konulmalıdır.
- Solfej eğitiminde, evrensel solfej yöntemlerinden müzik eğitiminin amacına en uygun yöntem ya da yöntemler belirlenmelidir.

Kaynakça

- 1- Ak, Ahmet Şahin. 2002. " *Türk Musikisi Tarihi*", Ankara: Akçağ Yayınları
- 2- Apel, Willi. 1951. " *Harvard Dictionary of Music*", England: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- 3- Aydoğan, Salih. 1998. " *Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Müzikse! İşitme Okuma Öğretimi*", Ankara: Gazi üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- 4- Karolyi, Otto. 1995. " *Müziğe Giriş*", Çeviren: Mehmet NHMUTLU, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- 5- Özaltunoğlu Özlem, Solfej Öğretim Yöntemleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi ABD/Müzik Öğretmenliği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003.
- 7- Öztuna, Yılmaz. 1990, " *Büyük Türk Musikisi Ansiklopediği*", C. 1, Ankara, K. Bakanlığı Yayını
- 8- Yekta, R. 1986, " *Türk Musikisi*", Çev. Orhan Nasuhioğlu, İstanbul, Pan
- 9- Yönetken, Halil Bedii. 1952. " *Okulda Müzik Öğretimi ve Öğretim Aferotlan*", İstanbul: Milli Eğilim Basımevi.
- 11- Kodaly 2013. <http://www.kodaly.org.au>
- 12- Berklee 2013. <http://www.berklee.edu/core/glossaiy.html>
- 13- Artlevine 2013. <http://www.artlevine.com>
- 14- Artlcvuic 2013. <http://www.artlcvuic.com>